OILA VA MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASALARIDA MILLIY MUSIQIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH

Ashirova Laziza
Guliston Davlat Pedagogika Instituti
“Musiqa ta’limi” yo‘nalishi 3- kurs talabasi,
N.N.Raximov
Guliston Davlat Pedagogika Instituti
“San’atshunoslik” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. Maqolada oila va bog‘cha hamkorligida folklor, allalar va milliy kuylar orqali bolalar musiqiy didini o‘stirish hamda ularda yot ta’sirlardan himoyalovchi milliy musiqiy immunitetni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari va ma’naviy-estetik ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: estetik did, xalq folklori, alla janri, bolalar ruhiyati, ma’naviy tarbiya, musiqiy idrok, etnopedagogika, ommaviy madaniyat.

KIRISH. Yosh avlodni kamolot sari yetaklashda musiqa tarbiyasi alohida o‘rin tutadi. Musiqa nafosat tarbiyasining murakkab qirralaridan biri bo‘lib, insonni atrofdagi go‘zallikni to‘g’ri idrok etishga o‘rgatadi [Xalilova 2021, 42]. U inson ruhiyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lib, yuksak did va ma’naviy ozuqa beruvchi muhim vositadir [Ahmedov 2020, 18].

Musiqiy immunitet – bu bolaning tashqi muhitdan kirib kelayotgan sifatsiz musiqiy mahsulotlarni tizimli ravishda saralay olishi, ularga nisbatan o‘ziga xos tanqidiy-estetik yondashuvni shakllantirishi va o‘z milliy kuylarini qadrlash qobiliyatidir [Dushanboyeva 2023, 75]. Mazkur jarayonning ilk va eng mustahkam asosi, shubhasiz, oila va maktabgacha ta’lim muassasalari hamkorligiga tayanadi. Zero, bola dunyoni eng avvalo ona allasi, oiladagi ma’naviy-musiqiy muhit hamda bog‘chadagi ilk musiqiy to‘garaklar orqali anglay boshlaydi [Panjiyev 2022, 112].

O‘zbekiston Respublikasida yosh avlodni yuksak ma’naviyatli qilib tarbiyalash, milliy musiqa va san’at orqali ularning estetik ehtiyojlarini qondirish masalasi qonunchilik darajasida ham mustahkamlangan. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun talablarida bolalarni xalqimizning tarixiy, milliy-madaniy merosi va qadriyatlari bilan tanishtirish muhim vazifa qilib belgilangan. Ayniqsa, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-112-sonli qarori [PQ-112] Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora hamda sohaga oid bir qator farmonlar, yoshlar

ma’naviy dunyosini boyitishda musiqaning o‘rni beqiyos ekanini ko‘rsatadi. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev “Madaniyatimizni tiklab bormasak, ertaga ma’naviy ozuqa bo‘lmagan elda, xalqda, yoshda yutuq bo‘lmaydi”.deya takidlaydi. Shuningdek, sohaga oid eng so‘nggi islohotlardan biri — O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 34-sonli qarori hisoblanadi. Ushbu qarorga ko‘ra, milliy tarbiya modelining 1-bosqichi aynan 3–6 yoshli bolalarni qamrab olib, ularda ilk yoshdanoq milliy qadriyatlarga sadoqatni shakllantirishni nazarda tutadi[VQ 2026, 3]. Biroq bugungi kunda oila va bog’chalarda bolalarning milliy musiqaga bo‘lgan qiziqishini shakllantirishda ayrim muammolar mavjud. Xususan, chet el musiqalariga qiziqish ortishi bilan milliy kuylarga bo‘lgan ehtiyoj kamaymoqda. Bog’chalarda musiqa mashg’ulotlarining faqat qo‘shiq kuylash bilan cheklanishi, tadbirda ko‘proq xorijiy musiqalardan foydalanilayotgani muammoning dolzarbligini oshiradi. Bolalar mobil aloqa vositalari orqali g’arbona ohanglarni so‘zma - so‘z yod olmoqda. Natijada bolalarda milliy musiqiy immunitet yetarli darajada shakllanmayabdi va bu ularning psixologik ruhiyatiga salbiy ta’sir o‘tkazmoqda [Rajabov, 2024, 89].

Ushbu muammoning yechimini izlashning asosiy maqsadi – oila va maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarda milliy musiqiy immunitetni shakllantirishning samarali pedagogik usul va vositalarini aniqlash hamda ularni tarbiyaviy jarayonga tadbiq etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Bunda bolalarning milliy kuy-qo‘shiqlar, xalq musiqasi va an’anaviy musiqa namunalariga qiziqtirish, ularning milliy musiqiy didini rivojlantirish, musiqani ongli ravishda tinglash va baholash ko‘nikmalarini shakllantirish hamda milliy -madaniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash ko‘zda tutiladi. Milliy-madaniy meros namunalari mazmunida aks etgan g’oyalar yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham milliy ta’lim va tarbiya asoslarini ishlab chiqishda milliy-madaniy merosdan, milliy qadriyatlardan samarali foydalanishga ehtiyoj va e’tibor kuchaydi. Milliy musiqiy an’analar xalqimizning ijtimoiy-tarixiy rivojlanishi, etnopsixologik xususiyatlari, orzu-umidlari va ularga erishish yo‘lidagi faoliyat yo‘nalishlari, shaxsga ta’lim-tarbiya berish an’analari asosida shakllangan bo‘lib, asrlar davomida tarixiylik, vorisiylik tamoyillariga muvofiq avloddan-avlodga o‘tib, kishilarni ma’naviy-ma’rifiy tarbiyasida munosib o‘rin egallab kelmoqda. An’analarga sodiqlik tufayli yoshlarda ma’naviy mas’uliyat hissi, ya’ni vatanga muhabbat, uni sevish, qadrlash, xalq tarixi,

urf-odat, an’analariga hurmat, mehroqibat, odob-axloq kabi fazilatlar qaror topib boradi. Bunday maummolarni yechimlarini quyidagilarda ko‘rishimiz mumkin.

Oilada farzand tarbiyasiga jiddiy e’tibor beruvchi ota-ona bolasining aql idrokli, did-farosatli, ziyrak, nafosatni, san’atni tushunadigan, madaniyatli inson bo‘lib voyaga yetishini istaydi. Bola shaxsini tarkib toptirish esa, albatta oiladan boshlanadi. Bolada fe’l- atvor, xulq-odob, iroda, atrof-muhitga munosabat, e’tiqod oilada shakllanadi. Bola tarbiyasida uning oiladagi vaqtini taqsimlash muhim rol o‘ynaydi. Oilada o‘yin, mehnat va o‘qish faoliyatlari bilan birga bolaning ma’naviy jihatdan rivojlanishi uchun musiqiy va badiiy manbalarni o‘rgatilishiga ham alohida e’tibor qaratish muhimdir. Binobarin, jismoniy, aqliy, axloqiy, estetik tarbiya asosida shakllantirib, dunyoqarashini boyitib, san’atni idrok etish va munosib baholay olish, undan zavqlanish sifatlarini rivojlantirib borish maqsadga muvofiqdir [Sharipova G, Xodjayeva Z 5] Oilada bolalarni musiqiy tarbiyalashda tabiat muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Bolalarning jonli tabiat, uning go‘zalliklari bilan aloqasi ularda tabiatning o‘ziga xos ohangi borligi, undan ta’sirlanish esa go‘zallik tuyg‘usini rivojlantiradi. Bolalar va o‘smirlar tabiat bilan asta-sekin tanisha borib ayni vaqtda uning musiqiy ekanligini ham biladilar. Jonli tabiat tabiiy ohanglari – o‘ziga xos ohang bo‘lib, u qushlar sayrashi, shamol esishi, barglar shivirlashi, daryo to‘lqinlarining qirg‘oqqa urilishidan dunyoga keladi. Badiiy ma’lumot ta’lim- tarbiya bola shaxsini shakllanishida, uning estetik qarashlarida va san’at olamini his qilishida muhim rol o‘ynaydi.Go‘zallikni his qilish badiiy did orqali amalga oshadi. Badiiy tarbiya vositasida bolada musiqa san’ati asarlariga nisbatan kuchli qiziqishlarni vujudga keltirish mumkin. Shuni ham ta’kidlash o‘rinliki, qiziqish ehtiyoj bilan chambarchas uzviy bog‘langan. Bilimga bo‘lgan ehtiyojni qiziqishdan boshlanadi. Bola san’at asarini qanchalik chuqur anglab, o‘zlashtirishga qiziqishi oshsa ehtiyojlik darajasi shunchalar yuqori bo‘ladi. Badiiy qiziqish va ehtiyojning bunday aloqadorligi bolada yuksak emotsional munosabalarni shakllantiradi. Bolalarning, milliy musiqiy meros bilan ilk tanishuv, avvalo oilada boshlanadi. Oila bolaning dastlabki tarbiya muhiti bo‘lganligi sababli, unda milliy musiqaga bo‘lgan qiziqish va munosabatni shakllantirishda ota-onaning o‘rni katta. Ayniqsa, bolaga alla aytish, xalq qo‘shiqlarini tinglatish, milliy cholg‘u asboblari haqida ma’lumot berish va oilaviy tadbirlarda milliy kuy-qo‘shiqlardan foydalanish samarali vositalardan hisoblanadi. Uyda shunchaki televizor ishlab turishdan ko‘ra, orqada sekin milliy cholg’u kuylari (tanbur, dutor, nay navolari) chalinib turishi bolaning asab tizimini tinchlantiradi va qulog’ini milliy ohangga o‘rgatadi.

Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida milliy musiqiy merosdan muntazam va maqsadli foydalanish zarur. Musiqa mashg‘ulotlarida bolalarning yosh xususiyatlariga mos xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish, milliy cholg‘u asboblari bilan tanishtirish, kuyga mos harakatlarni bajarish hamda musiqiy o‘yinlardan foydalanish orqali bolalarda milliy musiqaga qiziqish uyg‘otish mumkin. Ertalabki badantarbiya yoki mashg’ulotlar oralig’ida milliy bolalar qo‘shiqlari o‘yinlaridan “Oq terakmi, ko‘k terak”, Chittigul” kabi xalq qo‘shiqlaridan umuli foydalanish zarur. Maktabgacha ta’lim muassasasidagi tadbirlarda zamonaviy xorijiy jaz yoki pop musiqalarni kamaytirib, bolalarbop milliy kuylarga ko‘proq sahna ko‘rinishlari qo‘yishda samarali usullardan biri bo‘la oladi.

Xulosa o‘rnida aytishimiz lozimki, bolada milliy immunitetni shakllantirish - bu shunchaki unga qo‘shiq o‘rgatish yoki bog’chada tadbir o‘rkazish emas. Bu bolamizning qalbini, ma’naviyatini va eng muhimi, uning o‘zbekona o‘zligini begona ta’sirlardan himoya qilishdir. Biz ko‘pincha bolaning jismoniy sog‘lig‘ini o‘ylab, uni turli kasalliklardan emlaymiz, immunitetini oshiramiz. Xuddi shunday, bugungi axborot va internet asrida uning ma’naviy olamini ham chalg‘ituvchi, saviyasiz shovqinlardan emlashimiz shart. Buning uchun esa bog‘chadagi tarbiyachi ham, uydagi ota-ona ham bir tomonga qarab harakat qilishi kerak. Oila va bog‘cha hamkorlikda bolaning qulog‘iga beshikdan boshlab milliy kuylarimizni, alla va ertaklarimizni singdira bilsa, ertaga u ulg‘ayganda har qanday yot madaniyatga va sayoz musiqaga qarshi o‘z-o‘zidan qalqon hosil qiladi. Zotan, milliy musiqani sevgan va his qilgan bolaning estetik didi ham go‘zal, ma’naviy dunyosi ham butun bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1.O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunu, 16.12.2019-yildagi O‘RQ-595-son.

2.O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 23.09.2020-yildagi O‘RQ-637-son.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 34-sonli qarori //Qonun hujjarlari ma’lumotlar milliy bazasi - 2026-yil 28-yanvar.

4.Ahmedov R. milliy musiqiy ijrochilik san’atiga bir nazar // Oriental Art and Culture - 2020-№2-B. 15-22.

5.Dushanboyeva M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda estetik madaniyatni shakllantirish muammolari // Pedagogik mahorat - Buxoro, 2023. - № 4-B. 72-78.

6. Panjiyev Q. O‘zbek xalq qo‘shiqlari vositasida talabalarning musiqiy-madaniy dunyoqarashini shakllantirish. Monografiya - Toshkent fan, 2022 - 180 b.
7. Rajabov S. Global internet tarmog’idagi musiqiy oqimlar va yoshlar psixologiyasi // psixologiya va ta’lim jurnali - 2024.-№ 1ю И 85-92
8. Xalilova M. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida musiqa ta’lim-tarbiyasining dolzarbligi//Scientific progress - 2021. - № 2- B 40-45